Bouwsteen ten behoeve van het Strategisch Plan Natura 2000

Soorten van de Vogelrichtlijn[1] voor zover betrokken bij de instandhoudings-doelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A127 Kraanvogel[2] *Grus grus*, niet-broedvogel *DEFINITIEF (4 november 2022)*

Deze bouwsteen richt zich op de Kraanvogel in de hoedanigheid van niet-broedvogel. In Nederland is de Kraanvogel met name een broedvogel van hoogvenen en natte heidegebieden. Buiten de broedtijd kan de soort ook in andere gebieden worden aangetroffen, zoals akkers en weilanden. In Nederland worden veruit de grootste aantallen aangetroffen tijdens de trek, wanneer er met de juiste weersomstandigheden tot tienduizenden Kraanvogels die veelal in Noord-Europa broeden over ons land vliegen. Slechts een klein deel hiervan pleistert ook daadwerkelijk in Nederland. Hoewel er soms ook in de winter nog trekbewegingen kunnen plaatsvinden, is het aantal echte overwinteraars in Nederland gering. Als omnivoor eet de Kraanvogel zowel plantaardig materiaal als dierlijk materiaal, zoals insecten en kleine zoogdieren. In de trekperioden kan >20% (in sommige jaren >40%) van de flyway-populatie Nederland passeren maar slechts een klein deel daarvan komt aan de grond. Het aantal overwinteraars bedraagt <0,1% van de flyway-populatie.

I. Samenvatting

Landelijk doel[3]

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) *Uitbreiding omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 350 vogels (seizoensmaximum).*	350 vogels (seizoensmaximum)
Voorstel nieuw landelijk doel 2030/2050 *Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor een populatie van ten minste 260 vogels (seizoensgemiddelde[4]), waarmee een gunstige Staat van Instandhouding wordt behouden.*	260 vogels (seizoensgemiddelde)
Gunstige Referentiewaarde Populatie *Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).*	260 vogels (seizoensgemiddelde)
Huidige populatieomvang *Gemiddeld aantal vogels in de periode 2014/15-2019/20 (seizoensgemiddelde).*	850 vogels (seizoensgemiddelde)

Voorstel voor regionale opgave

Het aantal vogels per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2030 en 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied[5] van Rijkswaterstaat (RWS). Omdat er voor de Kraanvogel als niet-broedvogel geen aanvullende landelijke opgave is, is er ook geen aanvullende regionale opgave. In beginsel kan dan worden gestuurd op behoud, waarvoor informatie over de actuele regionale aantallen houvast biedt. Kraanvogels pleisteren momenteel alleen in het oosten van het land (het aandeel in Noord-Brabant betreft alleen maar Kraanvogels in gebieden in het oosten van Noord-Brabant). Met name in Limburg pleistert een groot aandeel, hoewel dit slechts één grote pleisterplaats betreft. Dat de pleisterplaatsen alleen in het oosten van het land te vinden zijn is niet verrassend

[1]Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

[2]Genoemd in Bijlage I van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als niet-broedvogel.

[3]Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen *et al.* 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om de landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel *et al.* 2021).

[4]De som van maandelijkse schattingen (tellingen en modelvoorspellingen voor juli-juni), gedeeld door 12. Seizoensgemiddelde is een maat voor de aanwezigheid van een soort in het gehele niet-broedseizoen waar afzonderlijke maandaantallen sterk van elkaar kunnen wisselen. Ze geven een betrouwbaarder beeld dan seizoensmaxima, waar toeval een grotere rol speelt.

[5]Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

aangezien de soort in Nederland voornamelijk langs de oostgrens doortrekt. Wegens grote jaarlijkse aantalsschommelingen zijn de provinciale trends niet te beoordelen.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Kraanvogel als niet-broedvogel voor 2030 en 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2030/2050
Limburg	425	51%	?	130
Noord-Brabant	300	34%	?	90
Overijssel	125	15%	?	40
Landelijk	850	100%	onzeker	260

Prioritering

De Kraanvogel bevindt zich als niet-broedvogel in een gunstige Staat van Instandhouding en er zijn voor zover bekend geen belangrijke potentiële conflicten met landelijke doelen of gebiedsdoelen met habitattypen en/of andere soorten. Er is daarmee geen aanleiding om via prioritering in enige vorm bij te sturen.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Kraanvogel als niet-broedvogel wordt als 'gunstig' beoordeeld:

Verspreidingsgebied	gunstig
Populatie	onbekend
Leefgebied	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig
Staat van Instandhouding	gunstig

De omvang van het verspreidingsgebied is niet kleiner geworden waarmee dit aspect als gunstig wordt beoordeeld. Wegens grote schommelingen in de jaarlijkse aantallen kan de huidige trend op zowel de lange termijn als de korte termijn – en daarmee het aspect populatie - niet beoordeeld worden. Omdat er pas vanaf de jaren negentig aantalsgegevens beschikbaar zijn van de Kraanvogel in Nederland, kan er geen Gunstige Referentiewaarde worden bepaald op basis van de periode rond 1980, de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (zie ook box 1, tabel 2). Er is echter wel bekend dat de aantallen rond 1980 aanzienlijk lager waren dan nu. Om de Gunstige Referentiewaarde te bepalen, worden daarom de gemiddelde aantallen van de eerste tien beschikbare seizoenen in de telreeks gebruikt (seizoenen 1989/90 - 1998/99) aangezien deze het dichtst in de buurt liggen van de aantallen in de periode rond 1980. De omvang en kwaliteit van het leefgebied worden als gunstig beoordeeld. Kraanvogels hebben voor pleisterplaatsen in Zuidoost-Nederland een voorkeur voor open agrarisch gebied met akkerland (met oogstresten) in de omgeving van rustige slaapplaatsen. Omdat het negatieve effect van knelpunten laag ingeschat wordt voor de toekomst kan het toekomstperspectief toch als 'gunstig' worden beoordeeld. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) was de SvI als 'zeer ongunstig' beoordeeld.

Box 1. Generieke uitleg referentiewaarde
De populatietrend is in belangrijke mate sturend bij het vaststellen van de SvI. Daarnaast dient aan een Gunstige Referentiewaarde te worden getoetst:

- De *Gunstige Referentiewaarde* (GRW) (ofwel *Favourable Reference Value* -FRV-) schetst de gezonde ecologische toestand van de soort. Daarbij geldt als beginsel de situatie rond 1980. Dat is het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980, de *Directive Value* (DV). Een afname na inwerkingtreding strookt niet met de bedoeling van de Vogelrichtlijn.
- Indien de situatie rond 1980 aantoonbaar niet gunstig was (bijvoorbeeld na een grote afname of als de soort daarna een herstel liet zien), dan wordt gekeken naar een *Ecologische Gunstige Referentie* (EGR). In een groot aantal gevallen zijn dat voor broedvogels de jaren vijftig zoals ook vastgesteld als referentie voor de Rode Lijst. In andere gevallen (bijvoorbeeld na een herstel) kan dit echter ook ná 1980 zijn.
- In het geval de EGR op 1950 wordt gesteld dan wordt de GRW bepaald op 90% van de toenmalige populatiestand, waarmee o.a. rekening wordt gehouden met natuurlijke fluctuaties rond deze stand; doorgaans is pas bij een afname van meer dan 10% over een lange-termijn (30 jaar) sprake van een significante afname.
- Bij onomkeerbare omstandigheden, kan de GRW naar beneden worden bijgesteld. Daarvan is bijvoorbeeld sprake bij soorten van boerenland; sinds 1960 is hier sprake van 16% afname door bebouwing.
- In sommige gevallen zijn zowel de EGR als de DV niet goed bruikbaar, bijvoorbeeld als de EGR niet kan worden bepaald, omdat er geen stabiele gunstige periode te definiëren is, omdat de populatie zich rond 1980 in een dalperiode bevond, of omdat een soort zich recent gevestigd heeft. Dan wordt teruggevallen op een duurzaamheidsnorm (alleen broedvogels) of het gemiddelde over de laatste zes jaar (nieuwe soorten). De duurzaamheidsnorm is een waarde waaronder de soort niet meer duurzaam in Nederland kan voortbestaan.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2014/15-2019/20	850 vogels (seizoensgemiddelde)
Beoordeling korte termijntrend	2008/09-2019/20	onzeker
Beoordeling lange termijntrend	1990/81-2019/20	onzeker
Gunstige Referentiewaarde Populatie	zie tekst	260 vogels (seizoensgemiddelde)

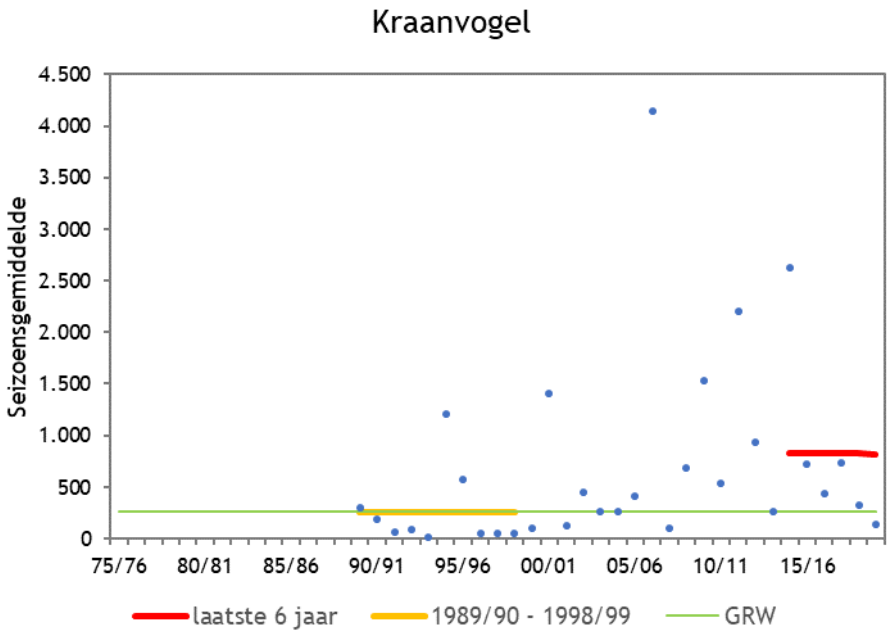

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de 'Gunstige Referentiewaarde (GRW)' voor de populatie van de Kraanvogel als niet-broedvogel is bepaald. Weergegeven zijn de Ecologische Gunstige Referentie (groen, EGR), de periode rond 1980, bij de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (geel, DV = Directive Value), de huidige populatieomvang (rood) en de GRW (lichtgroen). De blauwe stippen geven de aantalsontwikkeling (aantal vogels) weer van 1975/76-2019/20. Door de sterke jaarfluctuaties geeft een trendlijn geen goed beeld weer van de aantalsontwikkeling. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar Vogel et al. (2021).

2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 260 vogels (seizoensgemiddelde). Afgezet tegen het huidige aantal (850 vogels) betekent dit dat de populatie in de huidige situatie ruim zes keer zo groot is als de Gunstige Referentiewaarde voor de populatie.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

Het vergaat de Kraanvogel goed in Noordwest-Europa. De soort neemt over de gehele regio in aantal toe. Dit leidt dan ook tot een toename van trekkende vogels tussen de noordelijke broedgebieden en zuidelijke overwinteringsgebieden, wat zich vertaalt in een flinke toename van doortrekkende Kraanvogels in Nederland. Ook op de pleisterplaatsen zijn de aantallen sinds de jaren tachtig toegenomen. De Kraanvogel profiteert daarnaast van de warmere Nederlandse winters als gevolg van klimaatverandering door steeds vaker in Nederland te overwinteren of langer aanwezig te blijven op pleisterplaatsen. De jaarlijkse aantallen aan pleisterende Kraanvogels vertonen wel sterke schommelingen, welke grotendeels veroorzaakt worden door variërende weersomstandigheden. Met name met sterke oostenwind worden er meer trekkende Kraanvogels in Nederland waargenomen.

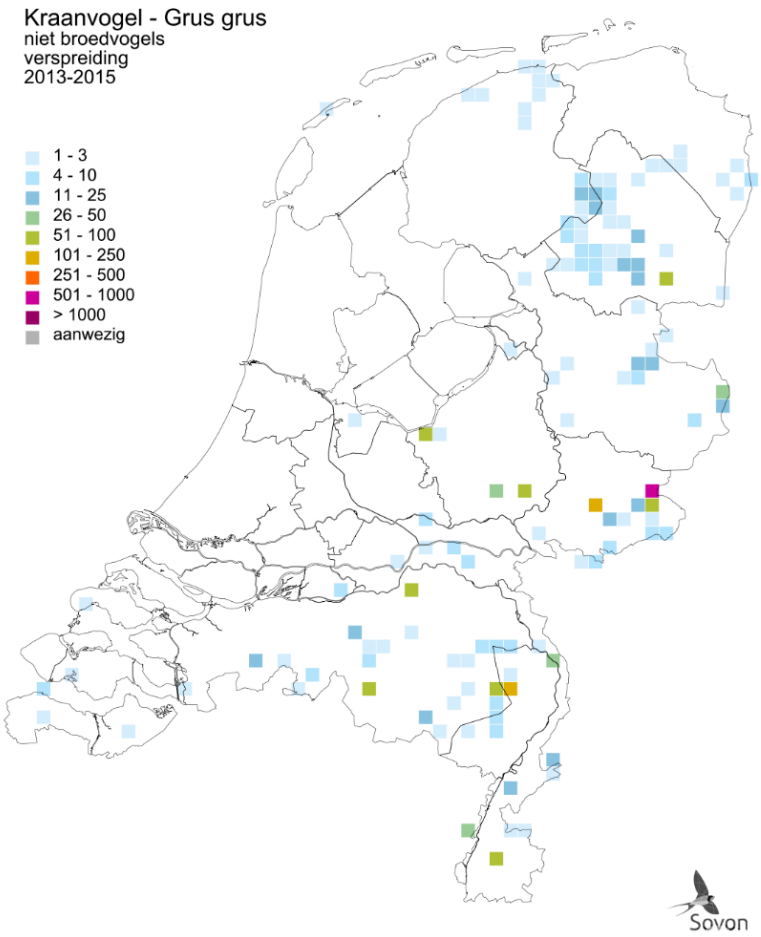

Figuur 2. Verspreiding van de Kraanvogel als niet-broedvogel in de periode 2013-2015. Per atlasblok van 5x5 km is er een schatting van het aantal vogels gegeven (Sovon 2018).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten
Op dit moment zijn er op landelijk niveau geen belangrijke knelpunten die het behoud van de GSvI van de Kraanvogel als niet-broedvogel in de weg staan. De onderstaande analyse richt zich dan ook op behoud van de gunstige situatie.

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen
- Kraanvogels zijn schuwe dieren, waardoor overmatige recreatie een negatieve impact kan hebben op de populatie. Het inperken van recreatie bij belangrijke pleisterplaatsen van de Kraanvogel kan dan ook helpen om de soort in stand te houden op deze plaatsen (Provincie Noord-Brabant 2016, Provincie Overijssel 2016).
- In trektijd en winter foerageren Kraanvogels in Nederland vooral op akkers, met oogstresten als het belangrijkste voedsel. De aanleg van akkers, met name maïsakkers en aardappelakkers, rondom slaapplaatsen van Kraanvogels kan daarom geschikte foerageergebieden voor de soort creëren. Het is hierbij van belang dat de akkers slechts enkele kilometers van de slaapplaatsen afliggen omdat pleisterende Kraanvogels maar korte afstanden afleggen naar foerageergebieden (Provincie Overijssel 2016).
- Vernatting van hoogvenen leidt tot een toename van oppervlaktes met ondiep water, waar Kraanvogels graag in rusten (Provincie Overijssel 2016).

Regionale verschillen
Er is geen sprake van regionale verschillen.

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

- De actielijnen klimaatadaptie natuur, het nationaal Programma Landelijk Gebied en het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) bieden kansen op uitbreiding en kwaliteitsontwikkeling van foerageergebied en rustgebied van de Kraanvogel. Voorbeelden daarbij zijn het herstel van hoogvenen en natuurontwikkeling in agrarisch gebied.
- In veel natuurontwikkelingsgebieden binnen het Natura 2000-netwerk en op gronden die behoren tot het Natuurnetwerk Nederland (NNN) wordt gestuurd op ontwikkeling van natuur.

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De relevante flyway-populatie voor de Kraanvogel in Nederland is de populatie die zich beweegt tussen Noordwest-Europa, het Iberisch Schiereiland en Marokko. Volgens de laatste schatting, uit 2014, bestond deze populatie uit circa 350.000 individuen. Dit is veel hoger dan schattingen uit eerdere jaren. Zo werd de Flyway-populatie in 1995 op 60.000-70.000 individuen geschat en in de jaren 2006-2010 op 240.000 individuen. De trend van de Flyway-populatie is dan ook nog steeds toenemend (Wetlands International 2021).

Kennisleemtes

Kennis van de populatieaantallen in Nederland van vóór de jaren ’90 ontbreekt. Daarnaast kan de aantalstrend op zowel de lange termijn als de korte termijn niet beoordeeld worden wegens de sterke jaarlijkse populatieschommelingen.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2030 en 2050

Op dit moment bevindt de Kraanvogel zich in een GSvI en is het toekomstperspectief gunstig. In samenhang met de populatiegroei in omliggende landen kan behoud van de populatieomvang die als gunstig beschouwd mag worden als haalbaar worden beoordeeld.

3. Advies landelijk doel en tussendoelen

De populatieomvang bij een GSvI bedraagt 260 vogels (seizoensgemiddelde). Dit ligt ver onder de populatieomvang van circa 850 vogels die momenteel in Nederland aanwezig is. Hoewel de korte termijntrend niet beoordeeld kan worden, kan het toekomstperspectief toch als gunstig worden beoordeeld in verband met de afwezigheid van belangrijke knelpunten en de sterke populatiegroei in omliggende landen. De landelijke opgave is in de huidige situatie met een ruime marge gerealiseerd. Het advies is daarmee om het landelijk doel op 260 vogels te stellen.

IV. Regionale opgave

1. Actueel voorkomen

In de afgelopen zes seizoenen (2014/15-2019/20) pleisterde de volledige Nederlandse kraanvogelpopulatie in Natura 2000-gebieden en de directe omgeving daarvan. Regelmatig bezette slaapplaatsen bevonden zich alleen in Natura 2000-gebieden, vooral met een instandhoudingsdoel voor deze soort (figuur 3).

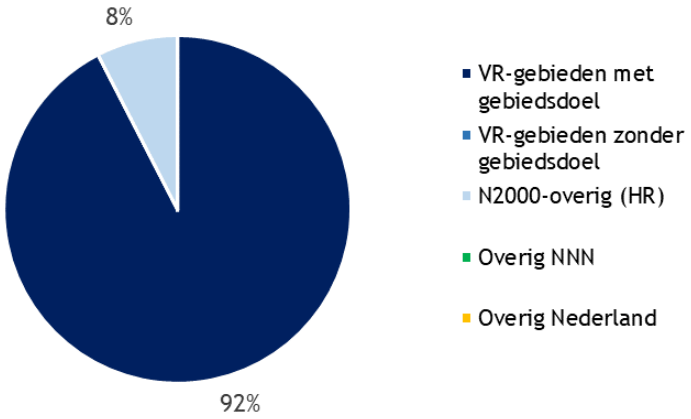

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2014/15-2019/20, op basis van seizoensgemiddelde) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de Kraanvogel als niet-broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

Regelmatig bezette pleisterplaatsen en rustplaatsen voor doortrekkers (de Nederlandse broedpopulatie buiten beschouwing gelaten), zijn alleen te vinden in Limburg (gemiddeld over de laatste zes jaar 51% van de aantallen), Noord-Brabant (34%) en Overijssel (15%).

In tabel 3 zijn alle gebieden waarin de Kraanvogel pleistert weergegeven, waarbij te zien is dat met name Mariapeel en Deurnese Peel een belangrijk deel van de Nederlandse populatie herbergen. De soort pleistert in hoogveengebieden en natte heidegebieden met vennen.

Tabel 3. De belangrijkste gebieden voor de Kraanvogel als niet-broedvogel in de winterseizoenen 2014/15-2019/20. Het procentueel aandeel in de Nederlandse winterpopulatie is indicatief weergegeven (afgezet tegen landelijk seizoensgemiddelde of -maximum). Functie(s) van het gebied: f (foerageren), s (slapen). Type berekening (waarde): g = seizoensgemiddelde, m = seizoensmaximum. VR = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Kraanvogel als niet-broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD.*

Gebied	Status	Regio	Functie (waarde)	Huidige populatie	Aandeel in NL	IHD (vogels)
Deurnsche Peel & Mariapeel	VR*/HR	NB	s (m)	426	51%	behoud
Strabrechtse Heide & Beuven	VR*/HR	NB	s (m)	205	25%	behoud
Groote Peel	VR*/HR	NB	s (m)	76	9%	behoud
Engbertsdijksvenen	VR*/HR	Ov	s (m)	60	7%	behoud
Buurserzand & Haaksbergerveen	HR	Ov	s (m)	42	5%	-
Aamsveen	HR	Ov	s (m)	20	3%	-

2. Advies voor regionale opgave voor 2030 en 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2030 en 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Kraanvogel is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regioaandeel in het landelijke totaal. Omdat er voor de Kraanvogel geen aanvullende landelijke opgave is, is er ook geen aanvullende regionale opgave (tabel 4). In beginsel kan dan worden gestuurd op behoud, waarvoor informatie over de actuele regionale aantallen houvast biedt. Kraanvogels pleisteren momenteel alleen in het oosten van het land (het aandeel in Noord-Brabant betreft alleen maar Kraanvogels in gebieden in het oosten van Noord-Brabant). Met name in Limburg pleistert een groot aandeel, hoewel dit slechts één grote pleisterplaats betreft. Dat de pleisterplaatsen alleen in het oosten van het land te vinden zijn is niet verrassend aangezien de soort in Nederland voornamelijk langs de oostgrens doortrekt. Wegens grote jaarlijkse aantalsschommelingen zijn de provinciale trends niet te beoordelen.

Tabel 4. Voorstel voor opgave (aantal vogels, seizoensgemiddelde) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Kraanvogel als niet-broedvogel voor 2030 en 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang (gemiddeld seizoensgemiddelde), het aandeel binnen Nederland van de huidige populatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. Het huidige aantal vogels per regio is als vertrekpunt gehanteerd bij het voorstel voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2014/15-2019/20)	Landelijk aandeel regio (2014/15-2019/20)	Trend (2008/09-2019/20)	Voorstel regionale opgave 2030/2050
Limburg	425	51%	?	130
Noord-Brabant	300	34%	?	90
Overijssel	125	15%	?	40
Landelijk	850	100%	onzeker	260

V. Prioritering

De Kraanvogel bevindt zich als niet-broedvogel in een GSvI en er zijn voor zover bekend geen belangrijke potentiële conflicten met landelijke doelen of gebiedsdoelen met habitattypen en/of andere soorten. Er is daarmee geen aanleiding om via prioritering in enige vorm bij te sturen.

Literatuur

MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.

PROVINCIE NOORD-BRABANT. 2016. Natura 2000-Beheerplan Strabrechtse Heide en Beuven (137).

PROVINCIE OVERIJSSEL. 2016. Natura 2000-Beheerplan Engbertsdijksvenen (040).

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogel, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

VOGEL R.L., FOPPEN R, VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M. & VAN TURNHOUT C.A.M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

WETLANDS INTERNATIONAL. 2021. Waterbird Populations Portal. http://wpe.wetlands.org. Geraadpleegd op 10/06/2021.